

Розглядаються проблеми процесуальної регламентації допиту неповнолітнього підозрюваного. Повний аналіз даного зроблений. Автор стверджує, що «спеціалісту в галузі вікової педагогіки і психології» повинні бути надані усі права, аналогічні правам спеціаліста.

Ключові слова: неповнолітній підозрюваний, допит, віковий спеціаліст.

Галаговская А.П.

ПРОБЛЕМЫ ПРОЦЕССУАЛЬНОЙ РЕГЛАМЕНТАЦИИ ДОПРОСА НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНЕГО ПОДОЗРЕВАЕМОГО

Рассматриваются проблемы процессуальной регламентации допроса несовершеннолетнего подозреваемого. Сделан полный анализ данного. Автор утверждает, что «специалисту в области возрастной педагогики и психологии» должны быть предоставлены все права, аналогичны правам специалиста.

Ключевые слова: несовершеннолетний подозреваемый, возрастной специалист.

Nahalovska A.N.

THE PROBLEMS OF THE PROCEDURAL REGULATION OF INTERROGATION OF THE MINOR SUSPECT

This article is dedicated to some issues of interrogation of the minor suspect. The total analysis is made of the process. The author states that age specialist in education and psychology should be granted all rights, similar rights specialist.

Keywords: minor suspect, interrogation, age specialist.

Когунь А.М.

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ОСІБ, ЯКІ УТРИМУЮТЬСЯ В ІЗОЛЯТОРАХ ТИМЧАСОВОГО ТРИМАННЯ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

УДК 343.125.2:343.126.1

Відповідно до Закону України «Про міліцію» органи внутрішніх справ виконують ряд таких функцій як захист прав, основних свобод та інтересів громадян; попередження і профілактика злочинів; виявлення і розкриття злочинів. [1,ст.2]. На жаль, з певних існуючих причин дослідження проблем, пов'язаних із захистом прав людини працівниками органів правопорядку, зокрема в ізоляторах тимчасового тримання, тривалий час не було домінуючим. Основна увага приділялась технології затримання підозрюваного у вчиненні правопорушення, арешту, доставляння заарештованого в ІТТ, проведенні досудового слідства; дотримання ж прав людини під час проведення названих процедур залишалось поза увагою.

Проблематика захисту прав і законних інтересів осіб, яких затримано за підозрою у вчиненні злочину висвітлювалась у працях Л.В. Багрій-Шахматова, О.В. Беца, О.М. Джузі, В.О. Корчинського, А.С. Мацка, В.С. Медведєва, М.П. Мелентьєва, О.І. Осауленка, Г.О. Радова, В.П. Се-

востьянова, О.П. Северова, І.С. Сергеева, В.М. Синьова, А.Х. Степанюка, В.М. Трубнікова, С.Я. Фаренюка та ін.

Можна погодитись з думкою М. Антоновича, який вважає, що джерелом проблем, пов'язаних з порушенням прав затриманих, є сама система правоохоронних органів, яка базується не на правовому підході, тобто права людини не є засадничими для організації роботи всієї системи, звідси витікають всі проблеми, зокрема і недостатнє фінансування ізоляторів тимчасового тримання, що призводить до порушення стандартів утримання [2, с.262]. Проблеми, пов'язані з порушенням прав затриманих та взятих під варту осіб, недостатньо досліджені й тому, на нашу думку, вимагають на сучасному етапі якісно нового теоретичного обґрунтування та потребують певного нормативного оновлення.

Підтвердженням цього є створення мобільних груп з моніторингу прав людини та громадянина в діяльності органів внутрішніх справ. Спочатку, у 2004 році, вони були створені як експеримент у трьох областях України. Надалі, у 2005 році, Наказом МВС № 536 від 08.07.2005 „Про створення постійно діючих мобільних груп з моніторингу дотримання конституційних прав і свобод людини та громадянина в діяльності органів внутрішніх справ та затвердження Положення про ці групи” (нині вже скасований і замінений новим) на державному рівні була започаткована діяльність постійно діючих мобільних груп з моніторингу забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина в діяльності органів внутрішніх справ. Нині робота мобільних груп регулюється Наказом МВС від 31.06.2006 № 894 (із змінами, внесеними згідно з Наказами МВС № 149 від 11.05.2007 та № 389 від 11.08.2008).

Протягом 2006-2008 рр. мобільними групами були здійснені більше 500 виїздів (з них 85 – тільки в серпні 2008 р.) та обстежено майже всі 100 % ізоляторів тимчасового тримання. Їх робота завдяки створенню Управління моніторингу дотримання прав людини в діяльності ОВС та діяльності помічників Міністра з прав людини налагоджена в усіх областях України. Протягом 2006-2008 років спостерігається стала позитивна динаміка щодо збільшення щорічної кількості здійснених моніторингових візитів: в 2006 - 86, в 2007 - 145, в 2008 р. – 386 [3]. За звітний період 2009 року було здійснено 174 виїзди мобільних груп (січень 20, лютий 38, березень 38, квітень 40, травень 38). Порівняно з аналогічним періодом 2008 року (65 виїздів) кількість виїздів у 2009 році зросла майже в 2,5 рази [4].

На думку К. Левченко, найактуальніше завдання МВС щодо дотримання прав людини - це насамперед приведення відомчої нормативно-правової бази до норм міжнародних документів у галузі прав людини та Конституції України; запровадження експерименту сто-

совно щоденного фіксування стану здоров'я утриманих в ІТТ; розробка та запровадження нового порядку обліку скарг населення та статистичної звітності, який би відображав скарги на катування та жорстоке поводження (ставлення) з боку працівників міліції; внутрішній моніторинг справ, поданих українськими громадянами до Європейського Суду з прав людини, які стосуються порушень Європейської конвенції про основні права та свободи з боку працівників ОВС; створення інституту виділеної скарги [5,с.8-9].

Так, аналізуючи звіти мобільних груп з дотримання прав людини та громадських правозахисних організацій, до найбільш типових порушень на етапі утримування затриманих та взятих під варту осіб в ізоляторах тимчасового тримання можна віднести:

застосування заходів фізичного примусу, не викликаних поведінкою затримуваної особи. Досить часто відразу після затримання, така особа стає жертвою незаконних методів розкриття злочину, зокрема жорстокого поводження, або навіть катувань.

обмеження доступу до лікаря. Доступ до лікаря є однією з основних гарантій забезпечення належного поводження із затриманими особами. Проте, на жаль, діючим кримінально-процесуальним законодавством це питання фактично не врегульовано. Відповідно до ч.5 ст. 5 Закону України «Про міліцію» міліція у разі необхідності вживає заходів щодо негайного надання медичної та іншої допомоги затриманим та заарештованим (узятим під варту) особам. У той же час на практиці склалася ситуація, коли лікаря викликають лише у крайніх випадках. Слід також враховувати той факт, що у більшості ІТТ посади фельдшерів є вакантними, що також негативно впливає на своєчасність надання медичної допомоги.

невідповідність європейським нормам місць утримання затриманих. Європейський комітет попередження катувань ставить такі загальні вимоги до місць утримання затриманих (камери ІТТ, кімнати для доставлених осіб). «Усі поліцейські камери мають бути чистими й достатньо просторими (з розрахунку не менше 5 м² на одну особу) для тієї кількості осіб, які в ній поміщуються, мати адекватне освітлення (тобто достатнє для читання, виключаючи періоди сну). Камери мають бути обладнані засобами для відпочинку, а осіб, які повинні залишатися під вартою цілодобово, слід забезпечити чистими матрацами й ковдрами. Особи, яких затримано поліцією, повинні мати доступ до туалету та мати можливість помитися, а також мають бути забезпечені харчуванням, щоденними прогулянками на свіжому повітрі. На жаль, в більшості ІТТ України початкова площа камер занадто мала для розміщення осіб, туалети та умивальники знаходяться у поганому стані, освітлення незадовільне, так як приміщення значно застарілі та потребують перебудови.

Так, станом на 31 грудня 2009 року в державі функціонує 528 спеціальних установ міліції, в тому числі із урахуванням спецустанов на транспорті, з них 482 ізолятора тимчасового тримання на 9,5 тис. місць, штатна чисельність особового складу – 4,1 тис. працівників; 36 приймальників-розподільників для осіб, затриманих за бродяжництво на 1,4 тис. місць, штат особового складу – 869 працівника, 10 спеціальних приймальників для осіб, підданих адміністративному арешту, на 267 місць, штат особового складу – 150 посад та 364 конвойних підрозділів зі штатною чисельністю 3,7 тис. працівників. Упродовж 2009 року в спеціальних установах міліції утримувалось понад 279,6 тис. затриманих і взятих під варту осіб. Середньодобове наповнення спецустанов складало 4,9 тис. осіб. [6].

Також з практики роботи мобільних груп із дотримання конституційних прав та свобод громадян[7] крім зазначених порушень умов тримання осіб в ІТТ, досить часто мають місце:

- відсутність штатного лікаря;
- відсутність постільної білизни у затриманих;
- спільне утримання з особами, які хворі на туберкульоз;
- відсутність можливості прийняти душ;
- утримання неповнолітніх разом із дорослими;
- скорочення часу на прогулянку;
- відсутність нормальної вентиляції, освітлення, придатного для читання.

Важливим кроком в забезпеченні прав і свобод утримуваних в ІТТ осіб стала можливість діяльність в Україні **Європейського комітету з попередження катувань** внаслідок прийняття Європейської конвенції у 1987 році. Таким чином було створено несудовий превентивний механізм, який базується на відвідуваннях країн. Комітет складається з експертів, за кількістю держав-учасниць, які уповноважені в межах європейського континенту відвідувати в'язниці, поліцейські дільниці, психіатричні лікарні та інші подібні установи, і надавати владним інстанціям рекомендації про те, як не допускати випадків катувань та нелюдського поводження. При цьому експерти презентували різні професійні групи – юристів, лікарів, фахівців у галузі кримінального права, колишніх політиків тощо. В Україну було зроблено 5 візитів, з них було опубліковано Урядом – два. [8, с.86].

Так, комітет проти катувань (СРТ) приділяє особливу увагу трьом правам тих осіб, яких затримала поліція: *1) праву особи повідомити про факт свого затримання третю сторону за власним вибором (члена родини, друга, консульство), 2) праву доступу до адвоката і 3) праву вибачити медичного обстеження лікарем за власним вибором*

до медичного обстеження, яке здійснюється лікарем, що його запросили поліцейські органи).

Комітет вважає, що ці права є трьома основними гарантіями проти жорстокого поводження із затриманими особами, і вони мають застосуватися від самого початку затримання, незалежно від того, як таке затримання визначається у відповідній правовій системі (затримання, арешт і т. п.) [9, с.12]

Особи, яких затримала поліція, повинні бути **негайно поінформовані про свої права**, зокрема про ті, що викладені в попередньому абзаці. Для досягнення цього Комітет вважає доречним від самого початку тримання особи під вартою в поліції регулярно надавати такій особі пам'ятку, в якій ці права будуть викладені в доступному вигляді. Окрім цього, слід просити особу, якої це стосується, підписом підтвердити те, що вона була справді ознайомлена зі своїми правами [9, с.6].

Крім того, будь-яка надана державним органам можливість відстрочки здійснення одного з наведених вище прав має бути чітко визначена, а її застосування жорстко обмежене в часі. Що стосується більш конкретно права доступу до адвоката і вимоги медичного обстеження не тим лікарем, якого запросили поліцейські органи, то при системах, де, у виняткових випадках, адвокати та лікарі можуть обиратися з попередньо визначених переліків, складених за згодою з відповідною професійною організацією, будь-яка відстрочка у здійсненні цих прав, має бути скасована.

Доступ до адвоката для осіб, яких тримають під вартою в поліції, передбачає право зв'язатися з адвокатом та право на візит адвоката (в обох випадках обов'язковою умовою є гарантія конфіденційності переговорів). Так само важливим є право особи на присутність адвоката під час допиту. Право на допомогу адвоката має включати право бесідувати з ним віч-на-віч. У принципі, затриманому має бути надане право на присутність його адвоката на всіх допитах, що їх проводить поліція. Природно, це не має позбавляти поліцію можливості допитати затриманого з невідкладних питань за відсутності адвоката (якщо він не може одразу з'явитись) чи виключати заміну адвоката, який заважає належному ходу розслідування.

Комітет визнає, що в окремих випадках для забезпечення інтересів правосуддя існує необхідність протягом певного часу не дозволяти особі, яку тримають під вартою, побачення з її адвокатом. Однак це не повинно призводити до повної відмови у праві на адвоката протягом періоду, про який ідеться. У подібних випадках слід організувати контакт з іншим незалежним адвокатом, стосовно якого можна бути певним, що він не порушить законні інтереси поліцейського розслідування [9, с.9].

Особам, яких тримають у поліції під вартою, закон має надавати **право бути оглянутим лікарем**. Іншими словами, якщо особа вимагає медичного огляду, лікар має бути викликаний негайно, а представники поліції не повинні відсіювати аніякі подібні вимоги. Більш того, право бути оглянутим лікарем має включати право затриманого бути оглянутим тим лікарем, на якому він зупинить свій вибір (додатково до будь-якого медичного огляду, здійсненого лікарем, якого викликала поліція).

Усі медичні огляди затриманих поліцією осіб мають проводити так, щоби розмову між затриманим і лікарем ніколи не було чути і також не було видно (окрім випадків, коли сам лікар вимагає інакшого) представникам правоохоронних органів.

Необхідно зазначити, що враховуючи зазначені вимоги Комітету проти катувань, Верховною Радою України було прийнято Закон N 2322-IV від 12.01.2005 [10,с.187], яким було внесено зміни до низки законодавчих актів, що значно підсилило правовий захист осіб, які затримуються правоохоронними органами або перебувають під вартою. Зокрема, ст. 5 Закону України «Про міліцію» було доповнено положеннями, згідно з якими міліція негайно, але не пізніше як через дві години після затримання або арешту (взяття під варту) осіб повідомляє про їхнє місцеперебування родичам та в разі заявлення усної або письмової вимоги – захисникові, а також адміністрації за місцем роботи чи навчання; у разі необхідності вживає заходів щодо негайного надання медичної та іншої допомоги затриманим та заарештованим (узятим під варту) особам (ч.5); у разі заявлення затриманими або заарештованими (взятими під варту) особами усної або письмової вимоги про залучення захисника працівники міліції не мають права вимагати від них надання будь-яких пояснень або свідчень до прибуття захисника (ч.6).

Вищевикладене дозволило дійти нам наступних висновків:

існує необхідність приведення системи ОВС України в розрізі дотримання прав затриманих та взятих під варту осіб у відповідність до міжнародних (зокрема, європейських) стандартів. Вирішення вказаного завдання видається неможливим без вивчення та використання позитивного досвіду діяльності поліції зарубіжних країн (зрозуміло, з врахуванням вітчизняних історичних, ментально-психологічних та інших особливостей). І тут своє слово мають сказати, насамперед, провідні фахівці науково-дослідних установ та вищих навчальних закладів системи МВС України;

необхідне налагодження практики залучення до вирішення проблем поліпшення умов утримання в спецустановах міліції представників органів влади і місцевого самоврядування, неурядових правозахисних організацій та інших громадських інституцій;

з метою профілактики негативних явищ, підвищення професійного рівня працівників міліції необхідно запровадження системи навчання основам прав людини, вивчення національної законодавчої бази та міжнародних механізмів запобігання катуванням та поганому поводженню, ефективне розслідування заяв та повідомлень про катування з урахуванням практики Європейського суду з прав людини;

відсутність необхідного в повній мірі фінансування спецустанов міліції створює умови для допущення вище перерахованих порушень прав та свобод утримуваних осіб в ІТТ ОВС України. На нашу думку, також необхідно залучення до вивчення цієї проблеми фахівців науково-дослідних установ та вищих навчальних закладів системи МВС України.

1. Закон України «Про міліцію» / (Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 4, ст. 20)-ст.2
2. Антонович М. Україна в міжнародній системі захисту прав людини. – К.: Видавничий дім “КМ Academia”, 2000. – 262 с .
3. Левченко К. Б. Мобільні групи з моніторингу дотримання прав людини в діяльності ОВС: українська модель національного превентивного механізму попередження тортур/ Електронний ресурс-[http://ukrprison.org.ua/index.php?id=1244831911#_ftn2]
4. Звіт за результатами виїздів постійно діючих мобільних груп з моніторингу дотримання конституційних прав і свобод людини та громадянина в діяльності ОВС за 5 місяців поточного року/Електронний ресурс-[<http://umdpl.info/index.php?id=1245304741>]
5. Левченко К. Порушення прав людини не є внутрішньою проблемою органів внутрішніх справ / Катерина Левченко // Міліція України. - 2006. -№ 10. - С. 8-9
6. Аналітична довідка про роботу відділу спеціальних установ та конвойних підрозділів міліції УСУКПСМ ДГБ МВС України за 2009 рік
7. Дотримання прав затриманих в ІТТ Херсонської області//Моніторинговий звіт//Херсон,-2009//Електронний ресурс – [<http://ukrprison.org.ua/>]
8. Права людини у діяльності міліції: Навчальний посібник / Кол. авт., за заг. ред. Акад. АПрН України, д-ра юрид. наук, проф. О.О. Погребного та співголови Харківської правозахисної групи канд. техн. наук Є.Ю. Захарова. – Харків: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2006. – 86 с.
9. Комітет по запобіганню катуванням: стандарти.– Страсбург, вересень 2002 р.
10. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо посилення правового захисту громадян та запровадження механізмів реалізації конституційних прав громадян на підприємницьку діяльність, особисту недоторканність, безпеку, повагу до гідності особи, правову допомогу, захист) // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2005, № 10, с. 187

Когунь А.М.

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ОСІБ, ЯКІ УТРИМУЮТЬСЯ В ІЗОЛЯТОРАХ ТИМЧАСОВОГО ТРИМАННЯ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Розглянуто основні типові порушення прав утримуваних осіб в ІТТ; проведено аналіз відповідності їх з міжнародними стандартами, окреслено шляхи по їх запобіганню.

Ключові слова: ізолятор тимчасового тримання, права і свободи, затримані і взяті під варту особи, дотримання прав затриманих осіб.

Когунь А.М.

СОБЛЮДЕНИЕ ПРАВ ЛИЦ, КОТОРЫЕ СОДЕРЖАТСЯ В ИЗОЛЯТОРАХ ВРЕМЕННОГО ДЕРЖАНИЯ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

Рассмотрено основные типичные нарушения прав и свобод задержанных и взятых под стражу лиц в ИВС; проведен анализ соответствия их международным стандартам, предоставлены пути по их предотвращению.

Ключевые слова: изолятор временного содержания, права и свободы, задержанные и взятые под стражу лица, обеспечение прав задержанных лиц.

Kohun A.M.

COMPLIANCE WITH HUMAN RIGHTS OF DETAINEES KEPT IN THE TEMPORARY DETENTION CENTRES OF INTERNAL AFFAIRS BODIES

The article dwells on the typical violation of human rights of detainees in the temporary detention centre. The analysis of their correspondence to the international standards was made. The ways of there prevention were highlighted.

Keywords: temporary detention centre, rights and freedoms, detainees, providing of rights of detenees.

Микитин Ю.І.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ

УДК 343.137.9+340.5

Актуальність теми. Міжнародно-правове регулювання відновного правосуддя знайшло свій розвиток у національних законодавствах багатьох країн світу. Існування двох правових систем – загальної (англосаксонської) та континентальної (романогерманської) визначило особливості впровадження відновного правосуддя в окремих країнах. Для України буде важливим як досвід країн, в яких відновне правосуддя застосовується тривалий час, так і тих, в яких відносно недавно воно було впроваджено. До останніх належить Польща і Словенія. З врахуванням наведених особливостей для поглибленого аналізу функціонування відновного правосуддя були обрані Англія і Німеччина, як найяскравіші представники однієї і другої правових систем, а з другого – Польща і Словенія, як країни, де відновне правосуддя було впроваджено у кримінально-процесуальне законодавство нещодавно.

Яскравими представниками англосаксонської та романогерманської правових систем є відповідно Англія та Німеччина. Також досвід сусідніх країн, в яких відносно недавно було впроваджено відновне правосуд-